

A nemzeti egyházak jelentősége

Előadó: Czentnár Simon

„Hiszem az egyetemes anyaszentegyházat...”

Az egyház globális szervezet volt már a globalizáció előtt. A keresztyénség már a kezdetektől olyan vallás, melyhez mindenki csatlakozhat, származástól, anyagi helyzetétől függetlenül. Akár világnézettől függetlenül is – azaz: mivel alapvető emberi létkérdésekre és szükségletekre válaszol, a legkülönbözőbb kultúrákból érkező emberek azonosulni tudnak vele. Ezzel együtt az is igaz, hogy a keresztyénség már egy új világnézet, új gondolkodásmód, radikálisan „más”, mint más filozófiák, vallások.

A „katolikus”, illetve „egyetemes” jelző is a globális egyházat jelenti. A világ minden részéről lehetnek és vannak tagjai. Jézus tanítása mindenhova elér. Jézus parancsa szerint (Mt 28,19) a keresztyének „minden népeket” tanítvánnyá tesznek, megkeresztelnek. A keresztség is ennek az új népnek a megkülönböztető jegye, melyet már nem a származás, a nyelv vagy az osztály köt össze, hanem a hit.

Itt már nincs többé görög és zsidó, körülmetéltség és körülmetéletlenség, barbár és szkíta, szolga és szabad, hanem minden és mindenekben Krisztus. (Kol 3,11)

Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban. (Gal 3,28)

Az ósz-i ígélet szerint (mely a boldog jövőről szól), szintén ezt a sokszínűséget sugallja:

Az utolsó napokban szilárdan fog állni az Úr házának hegye a hegyek tetején. Kimagaslik a halmok közül, és özönlik hozzá valamennyi nép. Eljön a sok nép, és ezt mondják: Jöjjetek, menjünk föl az Úr hegyére, Jákób Istenének házához! Tanítson minket utaira, hogy az ő ösvényein járjunk. Mert a Sionról jön a tanítás, és az Úr igéje Jeruzsálemből. (Ézs 2,1-5)

Hasonló gondolatokat találunk más helyeken is: „Eljött az ideje, hogy összegyűjtssem a különböző nyelvű népeket. Jöjjenek és lássák dicsőségemet!” (Ézs 66,18); „Nagy népek és erős nemzetek jönnek Jeruzsálembe, hogy a Seregek Urához folyamodjanak, és az Úrhoz könyörögjenek.” (Zak 8,20-23)

Már az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv is arról szól, hogy Isten Igéje valóban minden kultúrájú, nyelvű néphez elért. Az elmúlt 2000 év történelme is ezt mutatja. A Jelenések könyve is azt ígéri, hogy végül minden nép együtt fogja dicsérni Krisztust:

Ekkor a vének közül egy így szólt hozzám: „Ne sírj! Íme, győzött az oroslán Júda törzséből, a Dávid utóda, és felnyitja a könyvet és hét pecsétjét”. És láttam, hogy a trónus és a négy élőlény közelében, a vének között, ott áll a Bárány: olyan volt, mint akit megöltek; hét szarva volt, és hét szeme: az Isten hét lelke az, akiket elküldött az egész földre. A Bárány odament, és átvette a könyvet a trónuson ülő jobb kezéből; és amikor átvette a könyvet, a négy élőlény és a huszonnégy vén leborult a Bárány előtt - mindegyiknél hárfa volt és aranycsésze, tele füstölőszerrel: a szentek imádságai ezek -, és új éneket énekeltek ekképpen: „Méltó vagy arra, hogy átvedd a könyvet, és feltörd annak pecsétjeit, mert megölettél és véreddel vásároltad meg őket Istennek minden törzsből és nyelvből, minden nemzetből és népből; és királysággá és papokká tetted őket a mi Istenünknek, és uralkodni fognak a földön.” (Jelenések könyve 5,5-10)

Ezek után láttam: íme, nagy sokaság volt ott, amelyet megszámolni senki sem tudott, minden nemzetből és törzsből, népből és nyelvből; a trónus előtt és a Bárány előtt álltak fehér ruhába öltözve, kezükben pedig pálmaágak, és hatalmas hangon kiáltottak: „Az üdvösség a mi Istenünké, aki a trónuson ül, és a Bárányé!” (Jelenések könyve 7,9-10)

A nemzeti egyházak rövid története

Mennyiben jogos, hogy egy nép Istent a magáénak nevezi (például: „magyarok Istene”)? A vallás és a nemzeti, etnikai identitás már a zsidóknál is szorosan összefonódott: ha valaki betért a népbe, a vallásba tért be (és fordítva). Vajon hogy áll ezzel az újszövetségi egyház, ahol már nincsenek etnikai határok?

Az Ószövetség arról tanúskodik, hogy Isten „népekben gondolkodik”: „Nem olyanok vagytok-e előttem, Izráel fiai, mint az etiópok? - így szól az Úr. Én hoztam ki Izráelt Egyiptomból, a filiszteusokat meg Kaftórból és az arámokat Kírból!” (Ámós 9,7)

S bár az Újszövetségben valóban nincs már „görög és zsidó”, minden nemzetből vannak választottai, gyermekei Istennek, egy bizonyos szinten továbbra is fontos marad a nemzet gondolata:

Az egész emberi nemzetséget is egy vérből teremtette, hogy lakjon a föld egész felszínén; meghatározta elrendelt idejüket és lakóhelyük határait, hogy keressék az Istent, hátha kitapinthatják és megtalálhatják, hiszen nincs is messzire egyikünkől sem. (ApCsel 17,26-27)

*Mert azt kívánom, hogy inkább én magam legyek átok alatt, Krisztustól elszakítva, testvéreim, az én **test szerinti rokonaim** helyett. (Róma 9,3)*

Az Újszövetségben is találkozunk területhez (származáshoz?) kötődő keresztyéniséggel. Antiókhia például a keresztyéniség első nagy központja, s ezt a szerepét még évszázadokig betöltötte. Az antiókhiai iskola sajátos teológiai, írásmagyarázati és kulturális sajátosságokat mutat.

Barnabás azután elment Tarzuszba, hogy felkeresse Sault. Amikor megtalálta, magával vitte Antiókhiaába. Így történt, hogy egy teljes esztendeig dolgoztak együtt a gyülekezetben, és igen nagy sokaságot tanítottak. A tanítványokat pedig Antiókhiaiban nevezték először keresztyéneknek. (ApCsel 11,25-26)

Az apostoli levelek kezdetén Pál a helyi (városi) gyülekezetet köszönti:

Mindazoknak Rómában, akik az Isten szerettei, akiket ő elhívott és megszentelt... (Róm 1,7)

...az Isten gyülekezetének, amely Korinthusban van, a Krisztus Jézusban megszentelteknek (1Kor 1,1)

Pál apostol, aki nem emberektől, nem is emberek által kapta elhívását, hanem Jézus Krisztus által, és az Atya Isten által, aki feltámasztotta Jézust a halottak közül - és a velem levő atyafiak mindnyájan: Galácia gyülekezeteinek. (Gal 1,1)

Pál és Timóteus, Krisztus Jézus szolgái, mindazoknak a Krisztus Jézusban hívó szenteknek, akik Filippiben vannak, püspökeikkel és diakónusaikkal együtt... (Fil 1,1)

*Pál, Szilvánusz és Timóteus, az Atya Istenben és az Úr Jézus Krisztusban hívő thesszalonikaiak gyülekezetének: kegyelem néktek és békeesség. (1 Thessz 1,1)
...a Krisztusban megszentelt hívő testvéreknek, akik Kolossében élnek... (Kol 1,2)*

A Kolossé levél végén Pál kéri a gyülekezetet, hogy adják tovább a levelet a laodíceai gyülekezetnek is. Ebből arra következtethetünk, hogy a közelség miatt szoros kapcsolatban állt a két gyülekezet, nem elszigetelten tekintettek keresztyénségükre:

Amikor pedig felolvasták nálatok ezt a levelet, gondoskodjatok arról, hogy a laodíceai gyülekezetben is felolvassák, de arról is, hogy a Laodíceából érkezett levelet ti is felolvassátok. (Kol 4,1)

A nemzeti egyház történelmi jelei tehát egészen koraiak a keresztyénségben. Örményországban már a 3. század elejétől elfogadott vallás, ill. 295-től államvallás. A Római Birodalomban a 4. század végén lett államvallás.

A népvándorlások korában is számos helyi („nemzeti”) egyház szerveződött a sokféle kultúra találkozásakor. Igen korai bibliafordítások születtek már a Római Birodalom idején, még a kettészakadás, 395 előtt: például Wulfila gót Bibliája (a Vulgatát megelőző egyik latin fordításból készítette el 341–355 között. Külön írást alkotott, a gót írást, és a Királyok könyve kivételével az egész Szentírást lefordította. Ez a gót nyelv és így a germán nyelvek legrégebbi emléke). Az 5. században Meszrop Mastoc (Szent Meszrop) fordította le a Bibliát örmény nyelvre. Ebből az időből származik a szír, kopt, etióp és grúz fordítás is.

A germán népek nemzeti egyházakat alapítottak, s ezért fenyegetést jelenthetett a Birodalomnak, hogy esetleg függetlenednek a nyugati egyháztól. Ez adott okot Nagy Gergely pápának az egységes nyugati kereszténység megalapítására. „Ettől kezdve a közös hit, az azonos egyház, a római püspök (pápa) tekintélye, az egy nyelvű liturgia kapcsolta össze a különböző nyugati királyságokat.”¹ A katolikus hagyomány szerint Róma első püspöke Péter volt, mások a 4. századtól tartják a római püspökséget „főpapságnak” (*pontifex maximus*), pápának.

A 9. századtól kezdve önálló szláv egyház szerveződött a morvai fejedelemségben Cirill és Metód munkássága nyomán. Motivációjuk: „a szlávok mint etnikum megtérítése”. 863-tól ők kezdték óegyházi szláv nyelvre lefordítani a Bibliát.

A Magyar Királyságban is megfigyelhető a nemzeti hangsúlyokkal szerveződő egyház születése. István nem egy meglévő egyházszerkezethez csatlakozott, hanem újat hozott létre. Maga II. Szilveszter pápa adott neki koronát, s ezzel apostoli hatalmat. István tíz érsekséget alapított: Esztergom, Kalocsa-Bács, Győr, Pécs, Vác, Veszprém, Eger, Csanád, Bihari-Nagyvárad, Erdélyi.

A pápaság és császárság harcai az állam önállóságának és a központosított egyház fennhatóságának viszonyáról is szóltak (invesztitúra-harc, két kard elmélete). A 13. századtól kezdődő gallikanizmus (francia mintára) kimondta, hogy az uralkodó hatalma egyenlő a pápai hatalommal. A pápának csak akkor érvényesülhet az akarata, ha az uralkodó és a helyi zsinat elfogadja azt. A minta később Németalföldön is elterjedt.

A protestáns egyházak születésekor szükségszerűen vetődött fel a kérdés: hogyan épül fel az új egyházszerkezet, ha nem Róma a központ? A újraszerveződés az egyház és az állam viszonyának újragondolására készítette a reformátorokat is (főként a Róm 13 1–7 és az 1Pt 2,13–27 alapján). Így született meg Luther „két birodalom” elmélete és Kálvin államfelfogása. Luther szerint Isten két hatalmon keresztül, az egyházi és a világi hatalmon keresztül kormányoz. A két birodalom elválik egymástól, egyikben a kard, másikban az evangélium a kormányzó erő. Kálvin Isten

1 Gecse Gusztáv: Vallástörténet, 1980

mindenhatóságát és szuverenitását hangsúlyozza a világi hatalom felett is. Isten az Ura az élet minden dimenziójának. hatalma kiterjed a világi hatalmakra is. Az embereknek azért kell engedelmeskedniük a világi hatalomnak, mert Isten rendelte el azokat.

A protestantizmus újítása részben a világiak (laikusok) tényérését is jelenti. A német fejedelemségek közül többen felkarolták a reformációt: így születtek a tartományi szinten elfogadott felekezetek, így lehetett az egyes népeknek, országoknak nemzeti szintű egyházuk. Angliában így kezdődött az anglikanizmus (VIII. Henrik intézkedése nyomán, az anglikán egyház, Church of England feje az uralkodó). Így kezdődött a kálvini tanításra építő John Knox munkája nyomán a skóciai egyház (Church of Scotland). A világiak szerepe azóta is fontos: a magyarországi református gyülekezetek vezetője nem önmagában a lelkész, hanem a lelkész és a gondnok, illetve a presbitérium.

A nemzet egyház részben a nemzeti függetlenség egyfajta kifejezése is volt: „ha függetlenek vagyunk egyházzal, akkor politikailag is.” A nemzet fogalma a 19. században sajátos jelentéssel társult, melytől már nehezen vonatkoztatunk el. Tudnunk kell azonban, hogy a népi összetartozás gondolata előtte is meghatározó volt. Emellett valóban a 19. században (illetve innentől kezdve) jöttek létre olyan országos szintű egyházak, mint például Németország egységesített (lutheri és kálvini irányt magába foglaló) egyháza. A történelemből ugyanakkor megtanulhatjuk, hogy bár a modern nacionalizmus fogalmai szerint egymástól függetlenül létezhet nemzeti identitás és keresztyén identitás, a kettő nem válik szét szükségszerűen egymástól.

Alapelvek

A mai római katolikus egyház (felekezet) valóban „katolikus” (=egyetemes), a világ minden részén egységes. A hierarchikus szervezete szinte védjegy az egyház tanításán: meghatározza az egységes liturgiát (a mise menetrendjét), az egyházi személyek öltözetét, tanítását. Ha egy adott vasárnap a világ bármely részén bemegyünk egy katolikus templomba, akkor mindenhol ugyanazt az igét hallhatjuk (evangélium, olvasmány és szentlecke), mert ezt is központilag határozzák meg.

Az Apostoli hitvallás szerint hisszük „az egyetemes anyaszentegyházat” – azaz azt, hogy egy egyház létezik, amelynek több felekezete van a földön. Augustinus látható egyházzal és láthatatlan egyházzal beszélt: a láthatatlan egyházhoz tartoznak a hívők, Isten népe, Krisztus választottjai. Mi a garancia arra, hogy egy protestáns egyház vagy gyülekezet ehhez az „igaz, egyetlen, láthatatlan egyházhoz” tartozik?

Három kritérium:

- „Objektív” szempont: a hitvallás. A felekezeti hitvallások a 16. században egyben nemzeti hitvallások is voltak. Emellett sok hitvallás, pl. a Heidelbergi Káté több nemzeti egyház által elfogadott hitvallás lett. Mindenekelőtt teológiai kereteket vázolnak fel. Református hitvallások a különféle nemzeteknél: Heidelbergi Káté, II. Helvét Hitvallás. + máshol: Westminsteri hitvallás, Belga hitvallás, La Rochelle-i hitvallás, Skót hitvallás, Ír hitvallás, Londoni Baptista hitvallás, Dordrecht-i kánonok.
- A hitvallás mellett Kálvin a következő négyet nevezte meg az igaz egyház ismertetőjeleként: a tiszta igehirdetést, a sákramentumok kiszolgáltatását, az egyházfegyelmet és a diakóniát.
- Tapasztalati szempont: nemzeti, nemzetiségi egyházszervezetek (pl. Magyarországi Református Egyház, Magyarországi Evangélikus Egyház). Egyes nemzetiségek és etnikumok ma is határozott felekezeti színezetet mutatnak: pl. a szlovákok nagyrészt evangélikusok, a románok ortodoxok.

Ezek a szempontok természetesen nem jelentenek garanciát arra, hogy egy személy, gyülekezet, vagy egyház a „láthatatlan” egyházhoz tartozik, de segíthetnek az „igaz” egyház felismerésében, a tévtanítástól való elhatárolódásban, valamint abban, hogy valamelyest biztonságos keretek között tudjuk az egyház életét. Sajnos azonban a keretek is kiüresedhetnek, a hitvallás is háttérbe szorulhat – s ilyenkor a gyümölcsök is elmaradnak.

A helyi, nemzeti egyház a gyakorlatban

Egy nemzet sajátos történelmi, kulturális helyzete megjelenhet a helyi egyház életében, igehirdetésében is. Ez annak a felismerésnek a gyakorlati megmutatkozása, hogy az evangélium a legkülönbözőbb háttérből érkezők számára is szól (az ApCsel történeteinek mintájára), minden helyzetben és kultúra számára aktuális, illeszkedik az ottani kontextushoz. A kontextualizálás nem azt jelenti, hogy kompromisszumokat kötünk az „eladhatóság” jegyében. Nem is azt, hogy beillesztünk népi (akár babonás) elemeket a vallásba, hogy a kultúra számára könnyebben befogadható legyen. Nem keverendő össze az ún. kontextuális teológiával sem, mely egy adott korban egy aktuális szociális, gazdasági, vagy filozófiai kérdést ismeri fel az emberiség legégetőbb problémájaként, és a kor gondolkodásához alkalmazkodva, akár a Szentírás szövegétől és hitétől is eltávolodva fogalmaz meg válaszokat. A kontextusban való gondolkodás tehát nem eredményezhet identitásvesztést, hanem Krisztus testteléléhez kell hasonlítania: Isten Fia emberré lett, hogy az emberek megismerhessék Istent. Jó példa erre Pál: az athéni filozófusok és vallásos emberek nyelvezetét használja, de az evangéliumot nem másítja meg (ApCsel 17 és más fejezetek).

A kereszt botrány a nem hívők szemében – aki viszont hisz, az megmaradhat nemzeti identitásában is (lásd Pál „hazaszeretetét” a Róm 9,3-ban), azzal együtt, hogy már egy egyetemes identitást is kapott. A Jelenések könyve arról a boldog mennyei képről számol be, amelyben a sokféle nép együtt dicséri Istent: a sokszínűségben egymást gazdagítva, de a hitben megegyezve. Vajon a keresztyén világpolgár? Mindenhol vannak testvérei. Emellett szereti a hazáját is, ahol Isten „meghatározta elrendelt idejét és lakóhelyének határait” (ApCsel 17, 26–27).

Magyar vonatkozások

Megfigyelhetjük, hogy a magyar történelmet már a kezdetektől (akár honfoglalás előtt?) meghatározta a bibliai-keresztyén identitás.² Ez az identitás főként abban mutatkozott meg, hogy a magyarság Isten népével azonosította magát (pl. úgy vonultak be a magyarok a Kárpát-medencébe, ahogy Isten népe az Ígéret Földjére). Nem véletlen ez a kép: aki keresztyén, az már valóban Isten népének mondhatja magát, így kötődhet átfogó módon egy nép nemzeti identitása a hitvallásához. Így láthatja egy nép saját sorsát, tragédiáit, győzelmeit, jövőjét és reménységét Isten tervén belül. Ez a gondolkodás meghatározza kultúráját. A sajátos kultúrája pedig egyedivé teszi istentiszteletét. A népet meghatározza a nyelve, amin az igehirdetés szól. Az anyanyelvű bibliafordítás és igehirdetés egyben azt a hitvallást is jelenti, hogy az evangélium „hozzánk is szól.”

Hogy a kulturális sokszínűség megmaradhat a keresztyénségben is, azt a Szentírás is megmutatja: a nemzeti sokféleség Babel átkából ajándékká lesz Pünkösöd nyelvcsodájában. A Szentlélek eljövetelekor nyilvánvalóvá vált Isten jó terve: minden nyelv, minden nemzet megismerheti Őt. A sokféleségben is egy hitet vallunk. Már most gazdagíthatjuk egymást sajátos kultúránkkal (ld. a magyar nyelv szépségével megírt énekeket, verseket, műveket, gondolatokat). Személyre szabott módon, s mégis Istentől meghatározottan dicsérhetjük Istent (ld. zsoltárok), s majd végül a mennyben is együtt fogjuk imádni Őt.

Elgondolkodtató felvetések:

- Határon túli magyarság helyzete: felekezetiiségük szorosan összefonódik nemzeti identitásukkal. Amikor a hitüket megélik, egyszerre összetartozásukat is erősítik, magyar identi-

2 Nemeskürty István: *Bibliai örökség*, Budapest, Szabad Tér, 1998.

tásukat is ápolják. A testvéri közösség, összetartozás szép példája sok határon túli (pl. református) közösség. Van, aki elsősorban nem büszkeséggel, hanem felelősséggel, küldetés-tudattal és hittel éli meg identitását. Valóban ketté kell választanunk a hitet és a nemzeti identitást? Ha nem választjuk szét, hogyan lehet jól, hangsúlyeltolódás nélkül keresztyénnek maradni? Identitásunk mindenekelőtt az, hogy Krisztusért Isten örökbefogadott gyermekei vagyunk – életünk minden más eleme ennek keretén belül talál helyet az életünkben.

- 2017. szeptember 30-án Kolozsváron kezdődött meg a reformáció 500 éves évfordulójának erdélyi főrendezvénye. Reformátusok, evangélikusok és unitáriusok együtt ünnepeltek. Valóban páratlan összefogás mellett maradtak meg az erdélyi protestánsok a történelemben. Emellett nagy kérdés, hogy mit ünnepeltek ekkor az erdélyi protestánsok: A nemzeti összetartozást? A közös történelmet? Mindez felülírja a hitbeli határokat? Természetesen sehol nem szabad helyet adni az ellenségeskedésnek – jó, ha szeretetben és békében élhetnek egymás mellett a különböző felekezetek. Ám egy olyan ünnepen, melyen éppen a hitünk középpontja körül forgolódunk, mit jelent az unitáriusokkal való közös ünneplésünk (hiszen ők nem vallják Jézus és a Szentlélek istenségét)?